

UOT - 330.001.4

Kutais Səriyev
BDU, i.ü.f.d., dosent

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCANDA SOSIAL BAZAR TƏSƏRRÜFATININ FORMALAŞMASI VƏ ONUN REALLAŞMA İSTİQAMƏTLƏRİ

Tarixə nəzər saldıqda hər bir cəmiyyətin özünə məxsus olan sosial arzuları, məqsədləri və sövqedicə motivləri mövcud olmuşdur. Eyni zamanda bütün dövrlərdə sosial problemlər xalqın, millətin məqsəd və məqsədə çatmaq vasitələrinə çevrilmişdir. Bazar münasibətlərinin formalaşması cəmiyyətin sosial problemlərinin həll olunmasını ön plana çəkir və dövlətin bu sahədə rolunu daha da artırır. Artıq dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, bazar iqtisadiyyatının sosiallaşma meyli daha da güclənmiş və sosial bazar təsərrüfatının özünə məxsus olan müxtəlif modelləri formalaşmışdır. Sosial bazar təsərrüfatı bazar iqtisadiyyatının inkişaf etmiş yüksək forması kimi meydana gəlmişdir. Ayrı-ayrı dövrlərdə bazar iqtisadiyyatının formalaşması tədricən sosial bazar təsərrüfatının inkişafına maddi-ilkin şərait yaratmışdır. Mövcud iqtisadi sistemin inkişafı ilə bağlı olaraq bütün insanlar, vətəndaşlar sosial bazar təsərrüfatının mahiyyətini dərk etməli, sosial inkişaf istiqamətlərini müəyyən etməli, dövlətin sosial siyasətinin əsas istiqamətlərini özləri tərəfindən dərk etməli və onun reallaşmasında öz rolunu göstərməlidir. Əgər iqtisadi sistem dövlətin sosial siyasəti tələbləri səviyyəsində inkişaf edərsə, onda insanlar onun bütün sosial üstünlüklərdən vaxtında istifadə edir, yaşayış və həyat səviyyəsinin səmərəli formada təmin olunmasında öz rolunu göstərir. Xüsusilə, insanlar sosial bazar təsərrüfatı şəraitində əmək bazarında iştirak edərkən əməyə olan tələb və təklif vaxtında ödənilir, inflyasiyanın təsirlərinə müəyyən səviyyədə uyğunlaşır, təhsil, elm, səhiyyə, idman və digər sosial problemlərin həllində səmərəli surətdə iştirak edir. Sosial bazar təsərrüfatı cəmiyyətdə ictimai institutların və digər idarəetmə strukturlarının fəaliyyətini optimallaşdırır və sosial iqtisadi stabilləşmə özünü daha çox göstərmiş olur. Sosial islahatların həyata keçirilməsi ilk dəfə olaraq Almaniyada - Alferd Müllər, Aleksandr Ryustov, Lüdvik Erxard tərəfindən həyata keçirilmiş və onun başlıca məqsədinə və reallaşma mexanizminə nail olmuşlar. Həmin sosial islahatların həyata keçirilməsi iqtisadiyyatın inkişafında “3-cü yol” kimi qəbul edilmiş, iqtisadiyyatın demokratikləşdirilməsinə, sosial ədalət prinsiplərinin həyata keçirilməsinə və insanların tələbatlarının hərtərəfli ödənilməsinə nail olunmuşdur.

Sosial bazar təsərrüfatı bir iqtisadi sistem kimi bilavasitə bazar iqtisadiyyatının sosiallaşması onun fəaliyyətinin daha da genişlənməsi, insanların məqsəd və məqsədə çatmaq vasitələrinə xidmət etməsi ilə bağlıdır. Sosial bazar təsərrüfatının iqtisadi sistem olaraq qarşısında duran məqsədlərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- İnsanların sosial-iqtisadi azadlığının və sərbəstliyinin təmin olunması;
- İqtisadi metod və mexanizmlərdən səmərəli surətdə istifadə olunması;
- Azad rəqabət və sahibkarlıq fəaliyyətinin daha geniş meydan alması;
- Qiymətlərin sabitliyinin, sərbəstliyinin və onun dövlət tərəfindən tənzimlənməsinin təmin olunması;
- İnsanların güclü sosial müdafiə sisteminin yaradılması;
- Əhəlinin həyat keyfiyyətinin və həyat tərzinin artması;
- Daha səmərəli pul-kredit sisteminin formalaşması (iqtisadi cəhətdən səmərəli, sosial cəhətdən ədalətli pul sistemi üçün formalaşması);
- İqtisadi və sosial tərəqqiyə nail olunması, ekoloji təhlükəsizliyin qorunub saxlanılması və s.

Sosial bazar təsərrüfatı sisteminin qarşısında duran məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakıların təmin olunması nəzərə alınmalıdır.

- Mülkiyyət münasibətlər sisteminin mütəşəkkül formada reallaşması təmin edilməlidir. Yəni, dövlət mülkiyyəti ilə xüsusi və digər mülkiyyət formaları arasında qarşılıqlı əlaqə gücləndirilməlidir;

- Pul və digər valyutaların səmərəli sisteminin yaradılması və onların dövrliliyinin təmin edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir;

- Sağlam rəqabət mühitinin yaradılması, əmtəə və xidmətlərin rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılmasına üstünlük verilməlidir;

- Himayədarlıq siyasətinə üstünlük verməklə xarici iqtisadi fəaliyyətin daha da genişləndirilməsinə əlverişli mühit yaradılmalıdır;

- Əmək və sosial münasibətlər sistemində əsaslı irəliləyişin baş verməsində dövlətin rolu daha da artırılmalıdır.

Sosial bazar təsərrüfatının formalaşmasında və inkişafında dövlət sektorunun rolu daha da artırılmalıdır. Xüsusilə, qarışıq iqtisadi sistem modelinə uyğun olaraq dövlətlə özəl sektor arasında birgə fəaliyyət proqramları işlənib hazırlanmalıdır. O cümlədən ölkə iqtisadiyyatının inkişafı üçün dövlət tənzimlənməsinə, onun səmərəli mexanizmlərinin reallaşmasına üstünlük verilməlidir. Xüsusilə, güclü planlaşdırma və proqramlaşdırma metodlarından istifadə olunmalıdır.

Sosial bazar təsərrüfatı şəraitində bazar strukturlarının fəaliyyəti daha da genişlənir. Bu onunla əlaqədardır ki, bazar əmtəə-pul təsərrüfatının ən mühüm forması və elementi kimi çıxış edir. Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində bazarların fəaliyyəti yalnız insanların sosial məqsədlərinin reallaşmasına xidmət edir. Yəni, fəaliyyətdə olan bütün bazarlar yalnız sosial məqsədlərin reallaşması vasitəsinə çevrilir. Sosiallaşmış (əmtəə) təsərrüfatında kollektiv və dövlət mülkiyyəti daha çox aparıcı rola malikdir, xüsusilə səhmdar cəmiyyətləri, təsərrüfat cəmiyyətləri bazar iqtisadiyyatının funksiyalarının yerinə yetirilməsində xüsusi rol oynayır. Sosial bazar təsərrüfatı sosial tərəfdaşlıq (dövlət, həmkarlar ittifaqı, sahibkarlar birliyi) şəraitində müasir bazar münasibətlərinin reallaşmasında bilavasitə öz rolunu göstərir. Xüsusilə, sahibkarlar dövlət, həmkarlar və muzzdlu işçilər arasında əməyin ödənilməsi, sosial müavinətlərin verilməsi üzrə kompleks qarşılıqlı iqtisadi münasibət hökm sürür. Eyni zamanda sosiallaşmış əmtəə təsərrüfatı şəraitində ən iri müəssisələrin müasir yeni texnika, texnologiya ilə təmin olunmasına şərait yaranır. Burada istehsalın ictimailəşmə səviyyəsi daha da artır. Beləliklə, sosiallaşmış əmtəə istehsalı yalnız sosial təsərrüfatçılıq və sosial tərəqqi əsasında fəaliyyət göstərir.

Sosial bazar təsərrüfatının formalaşmasında dövlətin sosial siyasətinin mühüm rolu vardır. Belə ki, dövlətin sosial-iqtisadi siyasəti və onun əsas istiqamətləri reallaşarkən sosial bazar təsərrüfatına da birbaşa təsir göstərir. Dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin əsas istiqamətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- Ölkədə iqtisadi azadlığın və sərbəstliyin təmin edilməsi, yəni bütün təsərrüfat subyektinin sərbəst olaraq iqtisadi fəaliyyət növlərini seçməsi və milli iqtisadi modellərin reallaşmasında iştirak etmələri;

- İqtisadi artım səviyyəsinə nail olunması, il ərzində ölkədə ÜDM-un kəmiyyətə artması və kəmiyyətə təkmilləşdirilməsinə nail olunması;

- Ölkədə əhalinin tam məşğulluq səviyyəsinin təmin olunması yəni, məşğulluğun bütün fəaliyyət sahələrində öz əksini tapması;

- Sosial xarakterli innovasiyaların daha da genişlənməsinə üstünlük verilməsi;

- İqtisadi və sosial təhlükəsizliyin təmin olunması;

- Ölkədə makroiqtisadi tarazlığın tənzimlənməsi və sosial yönümlü makroiqtisadi göstəricilərin səviyyəsinin artması;

- Sosial sabitliyin qorunub saxlanılması, əhalinin aztəminatlı ailələrinə şərait yaradılması və əhalinin sosial müdafiəsinin daha da gücləndirilməsi.

- Ədalətli vergi qoyuluşlarının həyata keçirilməsi (vergi qoyuluşlarının stimullaşdırılması).

Sosial bazar təsərrüfatını zəruri edən ən başlıca cəhət bazar iqtisadi sisteminin özlüyündə inkişaf etməsi, sosiallaşması, insanların arzu və istəklərinin və həyat səviyyəsinin yüksək səviyyədə ödənilməsidir. Bu proses hər bir ölkənin, cəmiyyətin mövcud sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsindən

daha çox asılıdır. Sosial bazar təsərrüfatı geniş formada iqtisadiyyatın elə təşkil formasıdır ki, burada əmtəə istehsalının yüksək səviyyədə ixtisaslaşması baş verir, istehsalçılarla istehlakçıların qarşılıqlı əlaqəsi bazar vasitəsilə həyata keçirilir, iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinə daha çox üstünlük verilir, cəmiyyətdə sosial institutların rolu artır, sosial ədalət, sosial tərəqqi daha geniş formada öz əksini tapır. Eyni zamanda cəmiyyətin sosial iqtisadi inkişafında və sabitləşməsində mühüm irəliləyiş baş verir.

Sosial bazar təsərrüfatının fəaliyyətinə və strukturuna aşağıdakıları aid etmək olar:

- İqtisadiyyatın bütün sferalarında bazar təsərrüfatının fəaliyyətinin daha da genişlənməsi və onun sosiallaşma xarakterinin artması;
- İqtisadi azadlıq sərbəstlik və demokratikləşmə prinsipindən daha geniş istifadə olunması;
- Müxtəlif mülkiyyətin və təsərrüfat formalarının üstünlüklərindən və təzahür formalarından istifadə olunması;
- Bazar iqtisadiyyatı şəraitində rəqabət mühitinin qorunub saxlanılması (xüsusilə, sağlam rəqabətə daha çox üstünlük verilməsi);
- Yüksək səviyyədə istehsal bazar və sosial infrastruktur sisteminin yaradılması.
- Balanslaşdırılmış kommersiya və qeyri-kommersiya strukturlarının qarşılıqlı əlaqəsinin təmin olunması
- İqtisadiyyatda himayədarlıq və açıq qapı siyasətinin səmərəli qarşılıqlı əlaqələrinin təmin edilməsi, yəni onun (ölkənin milli maraqlarına uyğunlaşdırılması);
- İqtisadiyyatın bütün strukturlarında, idarəetmə sistemində dövlət və bazar tənzimlənməsinin təmin edilməsi, xüsusilə, sosial bazar təsərrüfatı şəraitində qarışıq iqtisadi sistemin üstünlüklərindən və imkanlarından istifadə olunması.

- Əgər sosial bazar təsərrüfatı şəraitində özəl sektorun xüsusi çəkisi 85%-dirsə, onda gələcəkdə özəl sektorun və dövlətin rolu strateji məqsədləri daha da genişləndirəcəkdir;

- İqtisadiyyatın bütün strukturlarında, yəni istehsal, bölgü, mübadilə və istehlak sferalarında sosiallaşmış bazar təsərrüfatının üstünlüklərindən və imkanlarından istifadə olunması.

Yuxarıda göstərilən istiqamətlər sosial bazar təsərrüfatının cəmiyyətin normal fəaliyyətinə təsirini bir daha əks etdirir. Sosial bazar təsərrüfatı bir iqtisadi sistem olaraq hər bir cəmiyyətdə sistem olaraq hər bir cəmiyyətdə yüksək iqtisadi artıma nail olunmasına və son nəticədə bütün insanların yaşayış səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olur. Sosial bazar təsərrüfatı iqtisadiyyatın bütün sferalarında səmərəliliyin artmasına, sosial-iqtisadi tərəqqiyə, sosial ədalət prinsiplərinə əməl olunmasına birbaşa təsir göstərir. Sosial bazar münasibətləri sistemində əmtəə-pul münasibətlərinin, bank fəaliyyətinin və kreditin rolu daha da genişlənir. Sosial bazar münasibətləri şəraitində insanların ictimai həyatda normal fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaranır. Sosial bazar təsərrüfatının digər üstünlüklərindən biri də ölkədə milli, iqtisadi, sosial və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi və son nəticədə respublikanın mövcud resurslarından səmərəli istifadə olunmasıdır.

Bunlara nail olmaq üçün aşağıdakı mövcud qaydaların həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur.

- Ölkənin milli pul vahidinin möhkəmliyinin, sabitliyinin və alıcılıq qabiliyyətinin daha da yüksəldilməsi;

- Milli iqtisadiyyatın daxili resurs potensialı hesabına formalaşması;
- Sağlam rəqabət və sahibkarlıq mühitinin yaradılması;
- Ölkənin ixral potensialına daha çox üstünlük verilməsi;
- İntellektual mülkiyyətin imkanlarından geniş istifadə olunması;
- Turizm xidmətinin bütün növlərindən geniş istifadə olunması.

Son illərdə Azərbaycanda sosial bazar təsərrüfatının formalaşması özünün daha çox təzahür etdirir. Belə ki, iqtisadiyyatda yüksək artım səviyyəsinin əldə olunması, dövlət büdcəsinin tədricən gəlirlərinin çoxalması və ÜDM-də özəl sektorun xüsusi çəkisinin artması sosial bazar təsərrüfatının bütün struktur elementlərinin yaranmasına təsir göstərir. Son 10 il ərzində dövlət büdcəsinin gəlirləri 8-9 dəfə artmış, ona uyğun olaraq vergi daxil olmaları çoxalmış, əhəlinin nominal və real gəlirləri artmış, əhəlinin sosial müdafiəsi sistemində əsaslı dəyişiklik baş vermiş və son nəticədə təqaüdlərin verilməsinə ayrılan vəsaitlər artmışdır. Son dövrdə əhəlinin həyat səviyyəsində xeyli dərəcədə

əsaslı irəliləyişlər baş vermişdir ki, bunun da əsas hissəsi şəhərlərin, kəndlərin və müxtəlif regionların payına düşür. Xüsusilə, regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramlarına (2004-2008-ci il, 2009-2013-cü il 2014-2018-ci illər) uyğun olaraq sosial sferanın inkişafında əsaslı irəliləyişlər baş vermişdir. Bununla yanaşı “Bakı şəhəri və onun ətraf qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafı haqqında dövlət proqramı” qəbul olunmuşdur. Həmin dövlət proqramının reallaşdırılması nəticəsində xeyli dərəcədə yeni iş yerləri açılmış, səhiyyə, təhsil, elm sistemində əsaslı dəyişiklik baş vermiş, nəqliyyat, rabitə və əhalinin sosial müdafiəsi sistemində mühüm irəliləyişlər baş vermişdir [2, s.13-14]. Belə ki, Azərbaycanda UDM 2009-cu ildə 35601,1 mln. manat olmuşdursa, 2013-cü ildə onun həcmi 57708,2 mln. manata çatmışdır. Bu son beş il ərzində UDM-in ümumi həcmnin 23 mlrd.-a qədər artması deməkdir [4, s.38-39].

Bunlarla yanaşı 2009-cu ildə dövlət büdcəsinin gəlirləri 10503,9 mln. manat olmuşdursa, 2013-cü ildə bu rəqəm 19143,5 mln. manat təşkil etmişdir. Bu da beş il ərzində dövlət büdcəsi gəlirlərinin 9 mlrd.-an çox artması deməkdir [4, s.40].

Ölkəmizdə son beş ildə əhalinin gəlirlərində əsaslı irəliləyiş olmuşdur. 2009-cu ildə əhalinin gəliri 22601,1 mln. manat olmuş və 2013-cü ildə isə əhalinin gəlir səviyyəsi 37555,5 mln. manata çatmışdır. Bu da son beş il ərzində əhalinin gəlirlərinin 16 mlrd. manat artmasını əks etdirir. Son beş il ərzində Ümumi daxili məhsuldan əhalinin hər nəfərinə düşən payın həcmində də artım olmuşdur. Bu rəqəm 2009-cu ildə 4033,2 manat olmuşdursa, 2013-cü ildə həmin məbləğ 6207,3 manat təşkil etmişdir [4, s.38].

Son dövrdə ölkə prezidenti İ.Əliyev tərəfindən sosial problemlərin həllinə xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, 2013-cü ildə ölkə üzrə yaşayış minimumu 116 manat, əmək qabiliyyətli əhali üçün 125 manat, pensiyaçılar üçün 94 manat, uşaqlar üçün 93 manat müəyyən edilir. 2014-cü ildə isə ölkə üzrə yaşayış minimumunun 125 manata çatması nəzərdə tutulur. Bununla yanaşı əhalinin sosial müdafiəsini gücləndirmək məqsədilə 2014-cü il üçün “Ehtiyac meyarı haqqında” qanunun tələblərinə uyğun olaraq ehtiyac meyarı 100 manat məbləğində nəzərdə tutulur.

Cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsində makroiqtisadi tarazlıq vəziyyəti və onun təmin olunması mühüm yer tutur. Bunun üçün dövlət aparıcı subyekt kimi özünün makroiqtisadi tənzimləmə metod və vasitələrini hərəkətə gətirir və ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına təkan verir. Dövlətin makroiqtisadi tarazlığını təmin etmək üçün aşağıdakı istiqamətləri nəzərdə tutulur:

- Ölkədə makroiqtisadi sabitlik vəziyyəti yaradılmalı, bunun üçün sosial-iqtisadi inkişafa mane olan bütün vasitələr və təsirlər aradan qaldırılmalıdır. Əgər ölkədə məcmu tələblə məcmu təklif arasında tarazlıq vəziyyəti müəyyən səviyyədə təmin edilirsə, onda dövlətin həyata keçirdiyi bütün siyasət istiqamətlərini uğurlu hesab etmək olar;

- Ölkədə sosial-iqtisadi inkişafı təmin edən əsaslı islahatların sürətlə aparılması və dövlətin bu prosesdə tənzimləmə mexanizmlərindən səmərəli istifadə olunması olduqca zəruridir. Nəzərdə tutulan bütün istiqamətləri həyata keçirmək üçün ölkədə sosial dövlət formalaşmalıdır.

Sosial bazar təsərrüfatı sosial dövlətin yaranmasının əsasını təşkil edir. Belə ki, sosial bazar fəaliyyəti nəticəsində sosiallaşma prinsipinin daha da genişlənməsi dövlətin iqtisadi-sosial idarəetmə funksiyalarını daha da genişləndirir, eyni zamanda sosial dövlətin fəaliyyəti üçün hüquqi-iqtisadi baza yaradır:

Sosial dövlət özlüyündə hüquqi və demokratik dövlətdir. Bu o deməkdir ki, ölkənin və ya iqtisadi sistemin fəaliyyəti üçün dövlət ali idarəetmə orqanı kimi sosiallaşma prosesində daha geniş iştirak edir və özünün funksiyalarından geniş istifadə olunur. Sosial dövlət qəbul olunmuş bütün qanunların normal qaydada fəaliyyətinə təkan verir. Sosial dövlət cəmiyyətin təşkilində elə bir idarəetmə formasıdır ki, iqtisadiyyatın səmərəli inkişafı üçün hüquqi və qanunvericilik bazası yaradır və insanın maddi-mənəvi tələbatlarının maksimum dərəcədə ödənilməsinə zəmanət verir. Eyni zamanda cəmiyyətdə hər bir insanın öz üzərinə götürdüyü vəzifələrin reallaşmasına təsir edir. Sosial dövlət elə bir idarəetmə sistemində malikdir ki, burada mərkəzi, icraedici və yerli idarəetmə orqanları qarşılıqlı surətdə öz funksiyalarını yerinə yetirir. Yaxın zamanda sosial dövlətin elektronlaşdırılması şaquli və üfüqi surətdə öz rolunu göstərəcəkdir.

Sosial dövlət aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- Tənzimləmə funksiyasından əsasən ictimai qayda və qanunlara əməl olunmasında iqtisadi həyatın hüquqi əsaslarının yaradılmasında, xarici təsirlərin və amillərin tənzimlənməsində, infrastruktur sisteminin formalaşmasında, sahibkarlığın inkişafına dövlət himayəsində, gəlirlərin yenidən bölgüsündə, makroiqtisadi stabilləşmənin həyata keçirilməsində istifadə olunur;

- İqtisadi funksiya zamanı dövlət makroiqtisadi tarazlığın təmin olunmasına, pul-kredit siyasətinin həyata keçirilməsinə, innovasiya siyasətinin reallaşmasına, dövlət planlarının işlənilib hazırlanmasına bilavasitə təsir göstərir;

- Sosial funksiya - insanın sosial həyatının təmin olunmasını, sosial zəmanəti, sosial yardımı, sosial sığortanı və sosial təminat problemlərinin həll olunmasına dəstək göstərilməsini, xeyriyyəçilik vasitələrindən istifadə olunmasını əhatə edir;

- Nəzarət funksiyasından dövlət tərəfindən mülkiyyət obyektlərinin idarə olunması və idarə edilməsində, dövlətin pul kütləsinin tənzimlənməsində, pul-kredit sisteminin çevikliyinin artırılmasında istifadə olunur;

- Sosial dövlət tərəfindən sosial problemlərin tənzimlənməsində geniş istifadə edilir. İnzibati vasitələrdən əsasən iqtisadiyyatın hüquqi normalar, qanun və qanunvericilik aktları əsasında idarə olunmasında istifadə edilir.

Sosial dövlətin tənzimlənmə mexanizmlərində məqsəd ölkənin milli-iqtisadi mənafeələrinə uyğun olaraq onun təbii-iqtisadi və elmi-texniki potensialından səmərəli istifadə olunmasıdır. Sosial dövlət bütün hüquqi çərçivədə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına təminat verir. Sosial bazar iqtisadiyyatı şəraitində sosial dövlətin qarşısında duran başlıca məqsəd bütün mövcud resurslardan maksimum dərəcədə səmərəli istifadə etməklə əhəlinin maddi və mənəvi tələbatlarının maddi və mənəvi tələbatlarının hərtərəfli surətdə ödənilməsindən ibarətdir.

Buna nail olmaq üçün sosial dövlətin qarşıya qoyduğu bütün strateji məqsədlərin vaxtında reallaşmasına nail olunmalıdır.

Belə bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra onun sosial-iqtisadi inkişafı hamar formada baş verməmişdir. Keçid dövrünün iqtisadi çətinlikləri, ciddi maliyyə çətinliyinin mövcud olması, sosial problemlərin həmin dövr üçün kəskin xarakter almasını bir daha sübuta yetirir. Lakin həmin çətin illər arxada qalmışdır və artıq Azərbaycan çoxşaxəli sosial problemlərin tədricən həll olunmasına möhkəm maddi baza yaratmış və dövlət tərəfindən sosial yönümlü vəsaitlərin ayrılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Dövlət gələcəkdə özünün sosial siyasət istiqamətlərində aşağıdakı məsələlərin həllinə daha çox üstünlük verməlidir:

- Bütün regionlarda sosial bazar təsərrüfatının üstünlüklərindən istifadə etmək üçün yeni iş yerlərinin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir;

- Regionlarda sosial innovasiyaların rolu artırılmalı və onlardan istifadə mexanizmləri təkmilləşdirilməlidir;

- bir sıra kateqoriyalı işçilərin əmək haqlarının artırılması dövlət tərəfindən tənzimlənməlidir, xüsusilə diferensiallaşmış əmək haqqı sisteminin tətbiq olunmasına üstünlük verilməlidir;

- əhəlinin gəlirləri ilə istehlak səviyyələri arasında uyğunluğun yaradılması dövlət tərəfindən tənzimlənməlidir;

- əhəlinin tamamilə yoxsul vəziyyətində yaşayan təbəqələrinə xüsusi təminat formasında yardım olunmalıdır (geyimlə, ərzaqla, gündəlik yeməklə, vəsaitlə təmin olunmalıdır);

- Azərbaycanda milli iqtisadiyyatın formalaşmasında tənzimlənən sosial yönümlü bazar iqtisadiyyatı modelinin üstünlüklərindən daha geniş səviyyədə istifadə olunmalıdır;

- Xüsusilə dövlətlə özəl sektorların birgə fəaliyyət proqramları işləyib hazırlamalı və həyata keçirməlidir;

- Sosial bazar təsərrüfatının formalaşmasında yay və qış turizminin bütün imkanlarından səmərəli istifadə olunmalı və bu sferaya yönəldilən investisiya qoyuluşlarının həcmi artırılmalıdır.

Açar sözlər: sosial bazar təsərrüfatı, bazar iqtisadiyyatının sosiallaşması, sosial dövlət, iqtisadi və sosial azadlıq

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı (2004-2008-ci illər). Bakı: 2004.
2. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı (2009-2013-cü illər). Bakı: 2009.
3. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı (2014-2018-ci illər). Bakı: 2014.
4. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. Bakı: 2014.
5. Bakı şəhərinin və qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair tədbirlər proqramı. Bakı: 2011.
6. Məhərrəmov A.M. Sahibkarlıq: nəzəriyyədən praktikaya. Bakı: 2007.
7. Mehbalıyev S.S., İsgəndərov R.K. Sosial tərəfdaşlıq: beynəlxalq təcrübə və Azərbaycanda xüsusiyyətləri. Bakı: 2001.
8. Mehbalıyev S.S., İsgəndərov R.K. Əmək bazarı. Bakı: 2004.
9. Rəcəbli H. Azərbaycan Respublikasının sosial siyasətinin transformasiyası və korporativ təhlil. Bakı: 2003.
10. Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət proqramı (2008-2015-ci illər). Bakı: 2008.

Кутанс Сарыев

**ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ РЫНОЧНОЙ
ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА В СОВРЕМЕННОМ ПЕРИОДЕ И
НАПРАВЛЕНИЕ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ**

Резюме

В статье проведено исследование ряда социальных вопросов, именно в условиях рыночной экономики, также уделяется основное внимание необходимости и материальным условиям для формирования рыночной экономики в Азербайджане. Помимо этого показаны некоторые особенности этой экономической системы. Далее, автор выдвигает ряд рекомендаций и практические предложения которые в дальнейшем можно использовать в хозяйственной жизни и реализации социальной политики государства.

Ключевые слова: социальная рыночная экономика, социализация рыночной экономики, социальная государство, экономическая и социальная свобода

Kutais Sariyev

**FORMATION OF THE SOCIAL MARKET ECONOMY IN AZERBAIJAN IN THE
MODERN PERIOD AND THE DIRECTION OF ITS IMPLEMENTATION**

Summary

The article based on studying a number of social issues, direct market economics, also to pay necessary attention to the material conditions for the formation of a material economy in Azerbaijan and show some features of the economic system. Further, the author puts forward a number of practical suggestions and recommendations, which can later be used in the economic life in the realization of social policy.

Key words: social market economy, socialization of market economy, social state, economic and social freedom